

OBSAH

Úvod	13
------	----

KAPITOLA 1: ZÁVISLOSTNÍ PŘÍSTUP K SYNTAXI

1.1 Základní pojmy závislostní syntaxe	18
1.1.1 Vztah závislostního grafu a syntaktické reprezentace ve školské syntaxi	18
1.1.2 Tzv. „základní“ větná dvojice podmět a přísudek a její pojetí	19
1.1.3 Větné vztahy překračující závislost jako dvojčlenný vztah	20
1.2 Dvě roviny popisu větné stavby, jejich jednotky a funkční generativní popis (FGP)	24
1.2.1 Vztah reprezentace mezi formou a funkcí, homonymie a synonymie jako dva zdroje asymetrie jazykového znaku	24
1.2.2 Rovina významové a povrchové stavby věty	26
1.2.3 Vlastnosti tektogramatické roviny	30
1.3 Gramatika a slovník: Valence a valenční rámec	32
1.4 Soustava syntaktických pojmů	32
1.5 Gramatické kategorie pojmenovávací a usouvztažňovací	36
1.6 Závěry kapitoly 1	37

KAPITOLA 2: TYPY ZÁVISLOSTNÍCH VZTAHŮ

2.1 Slovesná doplnění valenční, kvazivalenční a nevalenční	40
2.2 Povrchová vypustitelnost a všeobecnost aktantu	44
2.3 Vztah sémantických rolí a aktantů	44
2.3.1 Původce/Konatel/Aktor (ACT, angl. actor)	46
2.3.2 Patiens/Objektiv (PAT, angl. patiens)	47
2.3.3 Adresát (ADDR, angl. addressee)	48
2.3.4 Výsledek/Efekt (EFF, angl. effect)	48
2.3.5 Původ/Origo (ORIG, angl. origin)	49
2.4 Kvazivalenční doplnění: jejich povaha a charakteristika	50
2.4.1 Určení překážky (OBST, angl. obstacle)	51
2.4.2 Určení mediátoru (prostředníka, MED, angl. mediator)	52
2.4.3 Určení záměru (INTT, angl. intent)	52
2.4.4 Určení rozdílu (DIFF, angl. difference)	53
2.5 Typy volných určení	54
2.5.1 Určení časová	54
2.5.1.1 Časová určení na otázku <i>kdy?</i> (TWHEN, angl. Temporal - when)	54
2.5.1.2 Časová určení na otázku <i>odkdy?</i> (TSIN, angl. Temporal - since when)	55
2.5.1.3 Časová určení na otázku <i>dokdy?</i> (TTILL, angl. Temporal - till)	55
2.5.1.4 Časová určení na otázku <i>jak dlouho?</i> (THL, angl. Temporal - how long)	56

2.5.1.5	Časová určení na otázku <i>jak často?</i> (THO, angl. Temporal - how often) ----	56
2.5.1.6	Časová určení na otázku <i>na kdy?</i> (TOWH, angl. Temporal - to when) ----	57
2.5.1.7	Časová určení na otázku <i>ze kdy?</i> (TFRWH, angl. Temporal - from when) ----	57
2.5.1.8	Časová určení na otázku <i>na jak dlouho?</i> (TFHL, angl. Temporal - for how long) ----	57
2.5.2	Určení lokální a směrová ----	57
2.5.2.1	Lokální určení na otázku <i>kde?</i> (LOC, angl. locative) ----	58
2.5.2.2	Lokální určení na otázku <i>odkud?</i> (DIR ₁ , angl. directional - from) ----	59
2.5.2.3	Lokální určení na otázku <i>kudy?</i> (DIR ₂ , angl. directional - which way) ----	60
2.5.2.4	Lokální určení na otázku <i>kam?</i> (DIR ₃ , angl. directional - to) ----	61
2.5.3	Určení kauzální ----	63
2.5.3.1	Určení příčiny (CAUS, angl. cause) ----	63
2.5.3.2	Určení účelu (AIM, angl. aim) ----	64
2.5.3.3	Určení podmínky (COND, angl. condition) ----	65
2.5.3.4	Určení přípustky (CNCS, angl. concession) ----	67
2.5.4	Určení v širokém slova smyslu způsobová ----	67
2.5.4.1	Určení vlastního způsobu (MANN, angl. manner) ----	67
2.5.4.2	Určení míry (EXT, angl. extent) ----	68
2.5.4.3	Určení srovnání (CPR, angl. comparison) ----	69
2.5.4.4	Určení rozdílu (DIFF, angl. difference) ----	72
2.5.4.5	Určení prostředku (MEANS, angl. means) ----	72
2.5.4.6	Určení kritéria/pomůcky (CRIT, angl. criterion) ----	72
2.5.4.7	Určení doprovodu (ACMP, angl. accompaniment) ----	73
2.5.4.8	Určení zřetele (REG, angl. regard) ----	75
2.5.4.9	Určení účinku (RESL, angl. result) ----	75
2.5.4.10	Určení prospěchu (benefaktoru, beneficentu, BEN, angl. beneficiary) ----	76
2.5.5	Rozšířený repertoár funktorů ----	78
2.5.5.1	Určení kontradikční (CONTRD, angl. contradiction) ----	78
2.5.5.2	Určení dědictví (HER, angl. heritage) ----	79
2.5.5.3	Určení substituce (SUBS, angl. substitution) ----	79
2.5.6	Určení s dvojím závislostním vztahem - doplněk (COMPL, angl. complement) ----	81
2.6	Vztah funktoru a subfunktora ----	82
2.6.1	Zavedení pojmu subfunktora ----	82
2.6.2	Subfunktory lokální, směrové a časové ----	83
2.6.3	Perspektiva rozšíření seznamu subfunktora ----	84
2.7	Příklady zpracování valenčních rámců sloves s ohledem na sémantické skupiny ----	85
2.7.1	Ukázka analýzy sloves „změny přináležitosti“ ----	85
2.7.2	Ukázka analýzy sloves pohybu ----	89
2.8	Valence substantiv ----	90
2.8.1	Specifická valenční doplnění substantiv ----	90
2.8.2	Valence deverbativních substantiv odvozených syntaktickou derivací ----	90
2.8.3	Valence deverbativních substantiv odvozených lexikální derivací ----	93
2.8.4	Specifická substantivní doplnění nevalenční ----	95
2.8.4.1	Prívlastek restriktivní (RSTR, angl. restrictive) ----	95
2.8.4.2	Funktor identity (ID, angl. identity) ----	95
2.8.4.3	Kandidát na nový funktor (SELECT, angl. selection) ----	95
2.9	Valence adjektiv ----	97
2.9.1	Valence adjektiv primárních ----	97
2.9.2	Valence u komparativu ----	98
2.10	Stručné závěry o valenci ----	99

KAPITOLA 3: DIATEZE A ALTERNACE

(JAKO PROSTŘEDKY HIERARCHIZACE VĚTNÉ STRUKTURY) ---- 101

3.1	K pojetí diateze a alternace ----	102
3.2	Gramatické diateze ----	103

3.2.1	Pasivní diateze	103
3.2.2	Rezultativní diateze	105
3.2.3	Recipientní (pasivní) diateze	109
3.2.4	Deagentní diateze	111
3.2.5	Dispoziční diateze	112
3.2.6	Reciproční diateze	112
3.2.7	Kauzativní „diateze“ (se slovesy <i>nechat</i> , <i>dát</i>)	114
3.2.8	Shrnutí gramatických diatezí	114
3.2.9	Tabulka kombinací diateze a vidu	116
3.3	Alternace slovesných rámců	116
3.3.1	Lexikálně sémantické konverze	117
3.3.1.1	Konverzní lokativní alternace („locatum“ – „lokace“)	118
3.3.1.2	Alternace „nositel děje“ – „lokace“	122
3.3.1.3	Alternace „materiál“ – „produkt“	123
3.3.1.4	Alternace „substance“ – „zdroj/lokace“	124
3.3.1.5	Alternace „část těla“ – „jeho posesor“	125
3.3.1.6	Lokativní alternace bez „agentu“	126
3.3.1.7	Alternace „prostor“ – „pohybující se objekt“, resp. „objekt/prostor“ – „otvor“	126
3.3.2	Různé strukturní vyjádření téhož situačního participantu	127
3.3.2.1	Dvojí vyjádření „lokace“ (patiens a směrové doplnění)	128
3.3.2.2	Dynamické a statické vyjádření „lokace“	129
3.3.3	Strukturní rozpad situačního participantu	130
3.3.4	Reprezentace (lexikalizovaných) alternací	132
3.4	Závěry o diatezích a lexikalizovaných alternacích	134

KAPITOLA 4: KOORDINACE, APOZICE, PARENTEZE, ELIPSA ---- 135

4.1	Teoretické problémy koordinace	136
4.1.1	Koordinace a několikanásobný přísudek	138
4.1.2	Koordinace větných členů a elipsa	139
4.1.3	Koordinace lineární a hierarchická	142
4.1.4	Koordinování funkčně nestejných členů	143
4.1.5	Návrhy pro zachycení elipsy v koordinaci	144
4.1.6	Hypotaktická koordinace	145
4.2	Typy koordinace	146
4.2.1	Poměr slučovací (CONJ – konjunkce)	146
4.2.2	Poměr odporovací (ADVS – adverbzativní)	146
4.2.3	Poměr vylučovací (DISJ – disjunktivní)	147
4.2.4	Poměr stupňovací (GRAD – gradační)	147
4.2.5	Poměr důvodový (REAS – reason)	148
4.2.6	Poměr konfrontační (CONFR – confrontation)	148
4.2.7	Poměr soupeření (CONTRA – competition)	148
4.2.8	Poměr důsledkový (CSQ – consequence)	149
4.3	Apozice (poměr přístavkový – APPS)	149
4.4	Vsouvání (poměr parentetický – PAR)	150
4.5	Elipsa	151
4.5.1	Podstata elipsy	151
4.5.2	Elipsa a vypustitelnost	152
4.5.3	Typy povrchové nepřítomnosti (doplněných) členů	153
4.5.4	Doplnění kandidující na gramatikalizované elipsy	154
4.5.4.1	Srovnávací konstrukce	155
4.5.4.2	Určení výjimky (EXC) a adice (ADDIT)	158
4.5.4.3	Určení substituce (SUBS)	161
4.5.4.4	Asymetrie: koordinace – determinace vs. parataxe – hypotaxe	162
4.6	Závěry o jevech analyzovaných v kapitole o koordinaci, apozici, parentezi a elipse	162

KAPITOLA 5: KOREFERENCE. INFINITIVNÍ KONSTRUKCE. NOMINALIZACE ----- 163

- 5.1 O koreferenci obecně ----- 164
- 5.2 Vztažné klauze ----- 164
- 5.3 Koreference vyjádřená reflexivem ----- 166
 - 5.3.1 Reflexivum substantivní ----- 166
 - 5.3.2 Reflexivum adjektivní ----- 167
- 5.4 Koreference v konstrukcích s kontrolou ----- 168
 - 5.4.1 Kontrolovaný infinitiv ve funkci patientu (PAT) ----- 169
 - 5.4.1.1 Slovesa s kontrolou $ACT_G = Sb_D$ ----- 169
 - 5.4.1.2 Slovesa s kontrolou $ADDR_G = Sb_D$ ----- 170
 - 5.4.1.3 Slovesa s možností dvojí kontroly $ACT_G/ADDR_G = Sb_D$ ----- 170
 - 5.4.2 Kontrolovaný infinitiv ve funkci EFF (efektu) ----- 172
 - 5.4.2.1 Slovesa s kontrolou $PAT_G = Sb_D$ (tzv. slovanský akuzativ s infinitivem) ----- 172
 - 5.4.3 Kontrolovaný infinitiv ve funkci záměru (INTT) ----- 174
 - 5.4.4 Neutralizace aktivního a pasivního infinitivu ----- 175
 - 5.4.5 Kontrolovaný infinitiv v pozici subjektu ----- 176
 - 5.4.5.1 Subjektový infinitiv u sloves vyjadřujících pocity ----- 176
 - 5.4.5.2 Verbonominální přísudky s modálním nebo hodnotícím adjektivem ----- 177
 - 5.4.5.3 Verbonominální přísudky substantivní s kontrolou ----- 178
 - 5.4.6 Kontrolovaný infinitiv v pozici atributu ----- 179
 - 5.4.6.1 Kontrolor je vyjádřen jako součást atributivní konstrukce ----- 180
 - 5.4.6.2 Kontrolor je explicitně vyjádřen mimo atributivní konstrukci ----- 181
 - 5.4.6.3 Subjekt přívlastkového infinitivu je všeobecný ----- 182
 - 5.4.6.4 Testy pro hledání kontrolora ----- 182
- 5.5 Analytické predikáty ----- 183
- 5.6 Přechodníkové vazby ----- 184
- 5.7 Kontrola a nominalizace ----- 186
- 5.8 Závěr o jevech gramatické koreference ----- 188

KAPITOLA 6: AKTUÁLNÍ ČLENĚNÍ ----- 189

- 6.1 Aktuální členění jako součást hloubkové syntaktické struktury ----- 190
- 6.2 K tradičnímu pojetí aktuálního členění ----- 193
 - 6.2.1 Někteří východiska popisu aktuálního členění větného v české lingvistice ----- 193
 - 6.2.2 Zjišťování jevů aktuálního členění ----- 196
 - 6.2.2.1 Otázkový test ----- 196
 - 6.2.2.2 Negační test ----- 198
- 6.3 Aktuální členění české věty ----- 199
 - 6.3.1 Kontextové zapojení jako primární opozice ----- 200
 - 6.3.1.1 Kontextově zapojené a nezapojené členy věty ----- 200
 - 6.3.1.2 Členění věty na základ a ohnisko ----- 204
 - 6.3.1.3 Výpovědní dynamičnost ----- 207
 - 6.3.1.4 Aktuální členění souvětí ----- 208
 - 6.3.2 Aktuální členění a slovosled ----- 209
 - 6.3.2.1 Slovosledné principy v češtině ----- 209
 - 6.3.2.2 Vztah povrchového slovosledu a aktuálního členění ----- 210
 - 6.3.2.3 Pořadí členů věty v základu ----- 211
 - 6.3.2.4 Pořadí členů věty v ohnisku ----- 212
 - 6.3.3 Projektivita jako jedna z vlastností závislostní struktury vzhledem k slovosledu ----- 214
 - 6.3.4 Rematizátory ----- 220
 - 6.3.4.1 O rematizátorech obecně ----- 220
 - 6.3.4.2 Pozice rematizátorů v tektogramatickém stromě: dosah rematizátorů ----- 223
 - 6.3.4.3 Rematizátory v souvětí ----- 225
 - 6.3.5 Aktuální členění tázacích vět ----- 227
 - 6.3.6 Intonace jako další prostředek signalizace aktuálního členění v češtině ----- 233

6.4 Shrnutí kapitoly 6 o aktuálním členění ---- 234

KAPITOLA 7: KOOPERACE MORFOLOGIE A SYNTAXE ---- 235

7.1 Derivační morfologie a její podíl na syntaxi ---- 236

7.2 Zařazení zájmen a číslovek (slovní druhy nezákladové) ---- 237

7.2.1 Zájmena a zájmenná slova ---- 238

7.2.2 Číslovky ---- 245

7.3 Morfologické kategorie pojmenovávací ---- 247

7.3.1 Pojmenovávací kategorie slovesa ---- 248

7.3.1.1 Slovesný čas ---- 248

7.3.1.2 Slovesný vid ---- 249

7.3.1.3 Modalita ---- 250

7.3.1.3.1 Deontická modalita (deontmod) ---- 251

7.3.1.3.2 Skutečnostní modalita (factmod) ---- 252

7.3.1.3.3 Větná modalita (sentmod) ---- 253

7.3.2 Pojmenovávací kategorie substantiva ---- 258

7.3.2.1 Rod substantiv ---- 258

7.3.2.2 Číslo substantiv ---- 258

7.3.3 Pojmenovávací kategorie adjektiva (stupeň) ---- 259

7.4 Kategorie usouvzažňovací ---- 260

7.4.1 Usouvzažňovací kategorie slovesa ---- 261

7.4.1.1 Osoba a číslo slovesa ---- 261

7.4.2 Usouvzažňovací kategorie substantiva (pád) ---- 262

7.4.3 Usouvzažňovací kategorie adjektiva (rod, číslo, pád) ---- 262

7.5 Závěry kapitoly 7 a ukázka tektogramatické struktury věty (64) s gramatémy a derivémy ---- 263

Summary ---- 264

Reference ---- 266

Seznam zkratk ---- 277

Příloha 1: Zkratky a symboly používané v grafické reprezentaci vět ---- 280

Příloha 2: Frekvence výskytu jednotlivých funktorů v PDT ---- 283

Rejstřík věcný ---- 285

Rejstřík jmenný ---- 290